

Öğr. Gör. Dr. Sevim ÖZKAN

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE
TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ

FİLİZ KİTABEVİ

İSTANBUL

2024

Aralık 2024

ISBN: 978-625-6134-92-8

Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje numarası: 2024-59

Bu kitap, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin "100. Yılıımızda 100 Kitap" projesinde listelenmektedir.

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

“Babamın Aziz Hatırasına”

ÖNSÖZ

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılını temsil eden 2023 yılında tüm alanlarda yüzyıllık bir yolculuk değerlendirmesi yapılmış ve hatta yapılmaya da devam edilmektedir. Bin bir mücadele ve zorluklarla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişini bilimsel yollarla açıklamak ve aydınlatmak tüm bilim insanlarının vefa borcudur. Bu düşünce yapısından yola çıkarak kendi alanıma ilişkin "Cumhuriyetten Günümüze Türkiye Ekonomisi" kitabını ele almaya karar verdim. Yaklaşık olarak yüzyıllık bir değerlendirmenin kapsama alındığı çalışmada Türkiye'nin geçmiş dönemlerde uyguladığı politikaların sonuçları ele alınmıştır. Günümüz kapsamında her soruna ilişkin çözüm adımıyla geçmiş tecrübelerden yararlanmak önem arz edecektir. Bu da Türkiye'nin geçmiş dönem incelemelerinin önemini ortaya koymaktadır.

Ekonomi söz konusu olduğunda işler her zaman planlandığı gibi gitmemektedir. İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülke pozisyonunda olursa dahi birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle küresel boyutta meydana gelen gelişmeler bu durumu kaçınılmaz yapmaktadır. Türkiye de zaman zaman ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan bir ülke olmaktadır. Ancak, Türkiye her ne kadar sorunların içerisinde olsa dahi bütün bunların üstesinden gelebilecek kadar güçlü bir ülke olduğu da unutulmamalıdır.

Bu bağlamda yola çıkarak ele alınan kitap içeriğinde Türkiye Ekonomisinin Cumhuriyetten günümüze kadar olan süreci ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ekonomi eğitimi almamış veya belirli bir düzeyde ekonomi bilgisine sahip olanlar da düşünülerek her bölüme öncelikli olarak teorik bilgilerle giriş yapılmıştır. Daha sonrasında ise her bölümün konusuna ilişkin gelişmeler üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.

Türkiye ekonomisi geniş bir perspektifte ele alınabilecek bir konudur. Çünkü Türkiye Ekonomisi denildiğinde geniş bir çerçeve akla gelmektedir. Ele almış olduğum kitap dahilinde de temel konular bölümler kapsamında ele alınarak incelenmiştir. Birinci bölümde, Cumhuriyet ve Atatürk Dönemine ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye'nin milli geliri, kişi başına milli geliri ve büyüme rakamlarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise gelir dağılımı konusu ele alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin Kalkınma Planları çerçevesinde gelir dağılımına ilişkin politikalarına değinilmiştir. Ardından da gelişim süreci farklı değişkenlere ait tablolarla desteklenerek açıklanmıştır. Dördüncü bölümde, gelir dağılımıyla bağlantısı olan yoksulluk konusu üzerinde durulmuştur. İlgili bölüm altında yoksul sayısı, yoksulluk oranı gibi değişkenlerle Türkiye'nin yoksulluğa ilişkin genel görünümü üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde, nüfus analizi gerçekleştirilmiştir. Altıncı bölümde,

Türkiye de dahil olmak üzere çoğu ülkede temel bir sorun olan enflasyon konusuna yer verilmiştir. Cumhuriyetten günümüze dair enflasyon rakamlarının sunulduğu bölüm spesifik değerlendirmelerle son bulmuştur. Diğer önemli ekonomik sorunlardan birisi olan istihdam ve işsizlik konuları da yedinci bölümde ele alınmıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 kararları sonrası önemli hale gelmeye ve gelişmeye başlayan dış ticarete de sekizinci bölümde yer verilmiştir. Dokuzuncu ve onuncu bölümde ise sırasıyla tarım ve sanayi sektörüne ilişkin analizlere yer verilmiş ve ülkemiz açısından yapısal değişimlerin boyutları ortaya konulmuştur.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda ele almış olduğum kitap Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. Yıl münasebetiyle gerçekleştirdiği "100. Yılıımızda 100 Kitap" projesi kapsamında yer almaktadır. Bu kapsamda kitabın yazılması için imkan sağlayan Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'ne teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu kitabın hazırlanmasında tüm eğitim hayatım boyunca katkı sağlayan kıymetli hocalarıma, her daim yanımda olan ve destekleyen annem Lutfiye ÖZKAN'a ve kardeşim Fehime Serpil ÖZKAN'a çok teşekkür ederim.

Dr. Sevim ÖZKAN

Kütahya, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET VE ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ

GİRİŞ.....	1
1. CUMHURİYET VE ATATÜRK DÖNEMİ.....	1
1.1. Planlı Dönem Öncesi: 1923-1929 Kısmi Liberal Dönem	2
1.1.1. İzmir İktisat Kongresi	2
1.1.2. Lozan Antlaşması.....	4
1.2. Planlı Dönem: 1929-1938.....	5
1.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı	5
1.2.2. 1929-1938 Dönemi Değerlendirmesi.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİR VE EKONOMİK BÜYÜME

GİRİŞ.....	9
1. MİLLİ GELİR BÜYÜKLÜKLERİ.....	9
1.1. Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH)	10
1.2. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla.....	10
1.3. Safi Milli Hasıla.....	10
1.4. Milli Gelir veya Faktör Fiyatlarıyla Safi Milli Gelir	10
1.5. Kişisel Gelir.....	11

1.6. Harcanabilir Kişisel Gelir.....	11
2. MİLLİ GELİR HESAPLAMA YÖNTEMLERİ.....	11
2.1. Üretim Yöntemiyle Milli Gelir	12
2.2. Gelir Yöntemiyle Milli Gelir.....	12
2.3. Harcama Yöntemiyle Milli Gelir.....	13
3. EKONOMİK BÜYÜMENİN HESAPLANMASI.....	13
4. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI.....	14
4.1. Doğal Kaynaklar.....	15
4.2. Sermaye Birikimi.....	15
4.3. Teknolojik İlerleme	15
4.4. Nüfus Artışı.....	16
5. CUMHURİYET’TEN GÜNÜMÜZE MİLLİ GELİRİN GELİŞİMİ	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI

GİRİŞ.....	27
1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI.....	27
2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	28
2.1. Kişisel Gelir Dağılımı	28
2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	28
2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	29
2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	29
3. GELİR EŞİTSİZLİĞİ ÖLÇME YÖNTEMİ.....	29
3.1. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	29
3.2. Yüzde Paylar Analizi	30
3.3. Kuznet Katsayısı	30
3.4. Pareto Katsayısı.....	30
3.5. Theil Endeksi.....	30

3.6. Atkinson Eşitsizlik Ölçütü.....	31
4. TÜRKİYE’DE KALKINMA PLANLARI KAPSAMINDA GELİR DAĞILIMI.....	31
4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	31
4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	32
4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	32
4.4. Dördüncü Kalkınma Planı (1979-1983).....	32
4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	33
4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Politikası (1990-1994).....	33
4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	33
4.8. Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005).....	34
4.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	34
4.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	35
4.11. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).....	35
4.12. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).....	36
5. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ SEYRİ.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

GİRİŞ.....	41
1. YOKSULLUK KAVRAMI.....	41
2. YOKSULLUĞUN TÜRLERİ.....	42
2.1. Mutlak Yoksulluk.....	42
2.2. Göreli Yoksulluk.....	42
2.3. İnsani Yoksulluk.....	42
2.4. Diğer Yoksulluk Türleri.....	43
2.4.1. Kırsal-Kentsel Yoksulluk.....	43
2.4.2. Kadın Yoksulluk.....	43
2.4.3. Ultra Yoksulluk.....	43

2.4.4. Objektif ve Sübjektif Yoksulluk	44
3. TÜRKİYE’DE KALKINMA PLANLARI KAPSAMINDA YOKSULLUĞUN SEYRİ..	44

BEŞİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’DE NÜFUS

GİRİŞ.....	53
1. NÜFUS ARTIŞI	53
2. TÜRKİYE’DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI.....	54
3. Türkiye Nüfusunun Yapısı ve Özellikleri.....	55
3.1. Nüfusun Demografik Göstergelere Göre Dağılımı.....	55
3.2. Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı.....	60
3.3. Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı	63
4. TÜRKİYE’DE NÜFUS ARTIŞINDA YAŞANAN GELİŞMELER	63

ALTINCI BÖLÜM TÜRKİYE’DE ENFLASYON

GİRİŞ.....	67
1. ENFLASYON KAVRAMI.....	68
2. ENFLASYON TÜRLERİ	68
2.1. Nedenlerine Göre Enflasyon.....	69
2.1.1. Talep Enflasyonu.....	69
2.1.2. Arz Enflasyonu.....	69
2.1.3. Kar Enflasyonu	69
2.2. Hızlarına Göre Enflasyon	69
2.2.1. Sürünen Enflasyon.....	69
2.2.2. Yürüyen Enflasyon.....	70

2.2.3. Aşırı Enflasyon.....	70
2.2.4. Hiperenflasyon	70
2.3. Gelişme Süreçlerine Göre Enflasyon	70
2.3.1. Açık Enflasyon.....	70
2.3.2. Gizli Enflasyon	70
3. ENFLASYONUN ÖLÇÜLMESİ	71
4. ENFLASYONUN NEDENLERİ	71
5. ENFLASYONUN MALİYETİ	72
5.1. Beklenen Enflasyonun Maliyetleri.....	72
5.2. Beklenmeyen Enflasyonun Maliyeti.....	73
6. TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN GELİŞİMİ	74

YEDİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

GİRİŞ.....	81
1. İŞSİZLİK.....	82
1.1. İşsizlik Kavramı	82
1.2. İşsizlik Türleri.....	82
1.2.1. Geçici İşsizlik.....	82
1.2.2. Devrevi İşsizlik.....	83
1.2.3. Yapısal İşsizlik.....	83
1.2.4. Doğal İşsizlik	83
2. İSTİHDAM.....	84
2.1. İstihdamın Yapısı.....	84
3. İŞSİZLİĞİN OLUMSUZ MALİYETLERİ.....	84
4. İŞSİZLİĞE KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLER VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	85
5. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK VE İSTİHDAMIN DAĞILIMI	87

SEKİZİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET

GİRİŞ.....	97
1. DIŞ TİCARETLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	97
1.1. İhracat ve İthalat.....	97
1.2. Dış Ticaret Hacmi.....	98
1.3. Dış Ticaret Dengesi.....	98
1.4. İthalat ve İhracat Birim Değer Endeksleri	98
1.5. Dış Ticaret Haddi.....	99
1.6. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	99
2. DIŞ TİCARETİN NEDENLERİ.....	99
3. DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ	100
4. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ.....	100

DOKUZUNCU BÖLÜM TÜRKİYE'DE TARIM

GİRİŞ.....	109
1. TARIM SEKTÖRÜ VE TARIMSAL FAALİYETLER	109
1.1. Tarım Sektörünün Kapsamı.....	109
1.2. Tarım Sektörünün Özellikleri.....	110
1.3. Tarım Sektörünün İşlevleri.....	111
2. TARIM SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	112
2.1. 1923-1932 Dönemi.....	112
2.2. 1932-1945 Dönemi.....	114
2.3. 1945-1960 Dönemi.....	115
2.4. 1960-1980 Dönemi.....	116

2.5. 1980-2000 Dönemi.....	117
2.6. 2000'lerden Günümüze.....	119

ONUNCU BÖLÜM TÜRKİYE'DE SANAYİ

GİRİŞ.....	123
1. SANAYİ SEKTÖRÜ TANIMI VE KAPSAMI.....	123
2. SANAYİNİN KURULUŞUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	124
3. TÜRKİYE'DE SANAYİ KOLLARI.....	125
4. SANAYİ SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ.....	126
4.1. 1923-1950 Dönemi.....	126
4.2. 1945-1960 Dönemi.....	129
4.3. 1960-1980 Dönemi.....	130
4.4. 1980 Sonrası Sanayileşme.....	131
KAYNAKÇA.....	135